

Het Stedelijk Museum moet weer een vitaal huis voor de kunst worden.

Door Anna Tilroe

Het heeft lang geduurd maar het is er nu toch van gekomen: een openbaar debat over wat voor soort museum het Stedelijk Museum in deze tijd zou kunnen of misschien wel zou moeten zijn. Je kunt je afvragen: waarom nu pas? Moesten daarvoor eerst twee directeuren in een sfeer van pijn en schandaal vertrekken? Hadden we dat niet kunnen voorkomen als dit debat eerder was gevoerd? Misschien wel. Maar de noodzaak werd duidelijk niet algemeen gevoeld. Ik denk dat we in Nederland eerst concreet moesten zien dat de conventionele opvatting over wat een kunstmuseum aan de samenleving voorlegt en hoe het dat presenteert, niet meer werkt. Sterker nog, dat die opvatting is geperverteerd. Niet door de betreffende directeuren, en ook niet door de Raad van Toezicht. De schuld volledig daar neerleggen zou het probleem verdoezelen. De werkelijke oorzaak ligt bij een ontwikkeling die uiteindelijk geleid heeft tot de dominantie van de kunstmarkt. En daarmee van het Grote Geld, of zo men wil, van het globale kapitalisme met zijn gewiekste speculanten, kapitaalkrachtige investeerders en superrijke jetset. Daaruit is een totaal andere machtsstructuur ontstaan waar we, zoals nu uit de crisis rond het Stedelijk blijkt, niet goed raad mee weten.

Dit is niet de plek om de verschuivingen en problemen die uit die nieuwe machtsstructuur voortkomen, uitgebreid uit de doeken te doen.* Waar we het vanavond met elkaar over moeten hebben is wat in die nieuwe orde de positie kan zijn van een publiek museum als het Stedelijk. Om die discussie vruchtbaar te kunnen voeren, moeten we, denk ik, af van de twee voornaamste ideeën die nu circuleren. Het idee dat het Stedelijk weer een speler op het internationale toneel moet zijn. En het idee dat het een centrum moet zijn voor experimentele kunst. Hoezeer die twee ook van elkaar lijken te verschillen, beide gaan uit van hetzelfde axioma: dat een museum voor hedendaagse kunst de ontwikkelingen in de kunst op de voet moet volgen.

Laat ik meteen maar de knuppel in het hoenderhok gooien: ontwikkelingen in de kunst bestaan niet. Je zult geen kunstenaar die zichzelf respecteert ooit horen zeggen dat hij of zij bezig is de ontwikkelingen in de kunst vooruit te helpen. Het is een kunsthistorisch bedenkensel dat ooit samenviel met het geloof van de vroege avantgarde: het geloof dat kunst als autonoom fenomeen kan bijdragen en zelfs vorm kan geven aan een nieuwe, rechtvaardige, democratische wereld met een nieuwe, vrije en creatieve mens. Dat geloof is door alle avantgarde bewegingen voortgedragen en tot op de dag van vandaag het fundament

gebleven van onze westerse kunstopvatting. Hedendaagse kunst moet radicaal, vernieuwend en progressief zijn. Kijk maar naar de criteria die tal van grote fondsen nog altijd voor hun subsidiebeleid hanteren. Begrijpt u mij goed, ik wijs dat avantgardistische geloof niet af. Het heeft mij als kunstcriticus gevormd, inzichten gegeven en een sensitiviteit bijgebracht die ik naar mijn stellige overtuiging anders nooit had kunnen verwerven. En ik durf best te stellen dat dit voor veel meer mensen geldt. Maar het is inherent aan ieder geloof dat het op den duur verstart in dogma's en in dit geval zitten ze nieuwe denkbeelden over kunst en het museum danig in de weg.

Laten we, om dit helder te krijgen, kort terugkijken naar de laatste twee directeuren van het Stedelijk. Ann Goldstein, geprezen om haar talent sponsors aan zich te binden (in Amerika wel te verstaan). En bekroond voor de consciëntieuze manier waarop ze tentoonstellingen inrichtte. Ieder kunstwerk als autonoom fenomeen, keurig kunsthistorisch verantwoord en los gezongen van de chaotische dagelijkse werkelijkheid. Maar ook van de vaak onverwachte bronnen waaruit kunstenaars hun inspiratie halen. De kunstwerken krijgen daar een geïsoleerd, ongenaakbaar, bijna sacraal karakter van.

Wat past dat precies bij de museale wijze waarop de grote kapitaalkrachtige galleries nu hun kunstaanbiedingen tonen aan hun vermogende cliënteel! Een tekst vol gewichtig jargon erbij en we zien geen verschil meer tussen een tentoonstelling van Hauser & Wirth en van het Stedelijk van Ann Goldstein.

En van Beatrix Ruf.

Goldstein verdween bij gebrek aan voeling met het land en zijn kunstwereld. Ruf kwam en werd, we weten het allemaal nog, met trompetgeschal binnen gehaald: raak! Een museumdirecteur die gerekend wordt tot de tien machtigste mensen in de internationale kunstwereld. En een vrouw bovendien! Het Stedelijk telde weer mee! Er werd lacherig gedaan toen de pagina grote advertenties van Christiaan Braun verschenen waarin hij op het gevaar van belangenverstremming wees. Ruf, waarschuwde hij, blijft als museumdirecteur tegelijk adviseur van grote verzamelaars. Een combinatie die bij een belangrijk museum als het Moma onmogelijk is omdat ze de geloofwaardigheid van het museum als onafhankelijk instituut aantast.

Misschien dachten we hier dat het zo'n vaart niet zou lopen. Of dat juist die combinatie het Stedelijk weer tot een speler op het internationale toneel zou maken. De vraag of je dat wel moet willen nu dit toneel een beerput is geworden van financiële en cultuurpolitieke belangen is nauwelijks aan de orde geweest.

En nu zijn we hier, met de geur van die beerput in onze neus. Sommigen menen dat het Stedelijk zijn koers moet verleggen en weer een centrum moet worden van jonge, experimentele kunst. Het Sandberg syndroom zal ik maar zeggen. Maar het Stedelijk van nu is een ander gebouw in een andere tijd dan de jaren vijftig. Het kan zich geen kleine publieksaantallen veroorloven en de combinatie jonge kunst met blockbusters geeft het niet het onderscheidende karakter dat ooit kenmerkend was voor het Stedelijk. Nee, ik denk dat we als we het Stedelijk tot een nieuwe kracht willen maken, we vanuit een heel ander standpunt moeten gaan denken. Niet vanuit een verouderd kunstbegrip maar vanuit een ongewone vraag: *wat verwachten de bezoekers van een museum voor hedendaagse kunst daar te zullen vinden?*

Mag ik een voorzet geven? Ik denk dat zij daar een beeld hopen te krijgen van de tijd en de cultuur waarin wij leven. Een geheel ander beeld dan wat via de media en de politiek wordt geschilderd. En als er één partij is die dat donders goed begrijpt is het de kapitaalkrachtige bovenlaag. Die speelt in op die verwachting door zijn onwaarschijnlijk kostbare kunstcollecties in prestigieuze privé musea te presenteren als kunst die 'de nieuwste ontwikkelingen volgt'. De ontwikkelingen op de kapitaalmarkt wel te verstaan, maar de sfeer van glamour en mediasensatie eromheen maakt dat wat getoond wordt algemeen wordt ervaren als een onontkoombaar beeld van onze cultuur.

Dat is het natuurlijk niet. Wat in die kunstpalazzo's wordt gepresenteerd is de macht van het globale kapitalisme.

Je kunt je afvragen of het wel zin heeft om tegen een dergelijke overmacht in opstand te komen. Recentelijk nog opperde Hans den Hartog Jager in NRC dat we er beter aan doen het grote geld in de kunst op waarde te schatten en met de stroom mee te bewegen. Anders plaatsen we ons 'willens en wetens buiten de wereld van alle dag en dus buiten de kunst.' Erkennen dat wij, en met ons de kunst, onderworpen zijn aan de macht van het geld: aan zo'n nederlaag ben ik in ieder geval nog lang niet toe.

Ik denk dat het museum, dat oude belangrijke culturele instituut, opnieuw een kardinale rol in de samenleving kan gaan spelen als het kunst niet langer exposeert als een kostbaar kunsthistorische relikwie, maar als iets wat op een geheel eigen manier relatie heeft met de duizelingwekkende veelzijdigheid van de wereld en haar ontelbare culturen. Je hoeft maar een kunstenaarsatelier te bezoeken of je ziet dat juist daaruit inspiratie wordt geput. Is het dan niet vreemd dat je daar maar zelden iets van te zien krijgt, en dan alleen nog maar als de kunstenaar allang dood is? Je krijgt de indruk dat de musea de tijd waarin het werk is ontstaan uit alle

macht willen neutraliseren om het in de sfeer van de eeuwigheid te kunnen plaatsen. Maar de eeuwigheid is een gezichtsloze, onbekende grootheid. En misschien zelfs wel een leugen. Uiteindelijk is, zoals de filosofen zeggen, alles interpretatie. En de interpretatie die in een bepaald tijdperk algemeen aanvaard is, kan in een andere tijd totaal misplaatst lijken. Kijk alleen maar naar de rol van de vrouw in de films van de jaren vijftig. Of hoe nu gereageerd wordt op foto's van blote kinderen. Dat raakt ook de kunst. En het is voor een museum als het Stedelijk een uitgelezen kans om vanuit de andere gezichtshoek die kunst kan bieden, een bijzondere stem te zijn in het publieke debat. Niet, zoals nu vaak gebeurt, door kunst met een politiek correcte mening naar voren te brengen, want dat leidt maar tot preken voor eigen parochie. Maar door kunst in de context te plaatsen van een ontwikkeling die veel verschillende facetten kent en een veel langere geschiedenis heeft dan wat nu actueel heet te zijn.

Het Stedelijk kan dat. Het heeft een kwaliteit in huis waarover een kunsthof of privé museum niet beschikt: een op basis van verschillende uitgesproken visies opgebouwde collectie die zich over meerdere kunst disciplines uitstrekt, van schilder- en beeldhouwkunst, design en fotografie tot video- en performance-kunst. Wat een mogelijkheden biedt dat om verbindingen te leggen die niet alleen de kunsthistorie betreffen maar de cultuur in brede zin. De westerse cultuur even goed als de niet-westerse. En deze tijd evenzeer als andere tijdperken. Want geen van ons weet in welke tijd en cultuur hij precies leeft.

Tentoonstellingen, of noem het voor mijn part grote installaties, waarin de ontdekkingen van het design, de mode, de architectuur, de filosofie, het theater, de pop- en beeldcultuur in betrekking tot elkaar en de kunst worden getoond, zouden een andere licht kunnen werpen op samenhangen en verschillen en nieuwe, onverwachte betekenislagen kunnen ontsluiten. Zij zouden ook eindelijk recht kunnen doen aan wat nooit een hype is geworden omdat het niet in het heersende discours paste. Nogal wat kunst van Nederlandse kunstenaars bijvoorbeeld. En hoe interessant zou het niet zijn om bij dit alles andersoortige musea en instituten met een collectie te betrekken. Ik denk even aan het Nieuwe Instituut dat een bijzonder aspect van het modernisme bloot legde door verbinding te zoeken met het Duitse Hygiëmuseum. En nog altijd herinner ik mij de verbazing en opwinding die ik voelde toen ik 'The Short Century' zag, de tentoonstelling die Okwui Enwezor in 2001 had samengesteld over de onafhankelijkheids- en bevrijdingsbewegingen in Afrika van 1945 tot 1994. Wat ik vooral zag was hoe het modernisme in die tijd zijn intrede in Afrika deed en de mode, architectuur, advertenties,

platenhoezen en natuurlijk de kunst ingrijpend veranderde. En dat alles met elkaar het aanzicht van een samenleving.

Tentoonstellingen die zulke brede en toch inzichtelijke verbanden scheppen zouden het Stedelijk een elan kunnen geven dat geen enkel groot kunstmuseum heeft. Dan hoeft het niet meer wanhopig om kunst en geld aan te kloppen bij het grootkapitaal, maar kan het zijn wat het behoort te zijn: een onafhankelijk, geloofwaardig, uiterst vitaal huis voor de kunst.

En, vooruit, een wereldfenomeen.

* Voor wie geïnteresseerd is: ik heb de effecten van de dominantie van de kunstmarkt uitvoerig beschreven in mijn in 2010 verschenen pamflet 'De Ja-sprong, naar een nieuwe vitaliteit in de kunst', nu bij uitgeverij Querido verkrijgbaar als e-boek